

SVJETSKA KNJIŽEVNOST, NACIONALNA KNJIŽEVNOST I NACIONALNI IDENTITET: HRVATSKI SLUČAJ – OD 19. STOLJEĆA DO POČETKA POSTMODERNE

Suzana Coha

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

scoha@ffzg.hr

U radu se prikazuje odnos hrvatske kulture prema fenomenu svjetske književnosti od vremena institucionalizacije nacionalnoga identiteta do nastupa ranih postmodernih trendova. Taj se odnos prikazuje u svjetlu usporedivih europskih pojava, a naglasak se stavlja na prikaz razvoja hrvatske filologije i komparatistike od 19. stoljeća do 70-ih godina 20. stoljeća.

Ključne riječi: povijest književnosti, nacionalni identitet, nacionalna književnost, svjetska književnost, nacionalna filologija, komparativna književnost

1. PROSVJETITELJSKI I ROMANTIČARSKI TEMELJI I NAČELA (SU)OBLIKOVANJA FENOMENA NACIONALNOGA IDENTITETA TE POJMOVA SVJETSKJE I NACIONALNE KNJIŽEVNOSTI

Poznato je da su, nakon što je otpočela svoj razvoj u 18. stoljeću, za povijest književnosti nastupila desetljeća goleme popularnosti i velikoga društvenoga ugleda (usp. npr. Perkins 1993: 1). Važnu ulogu koja joj se pripisivala u devetnaestostoljetnim kulturama, a i kasnije, tijekom ranoga 20. stoljeća, ta

je humanistička disciplina dugovala relacijama u koje ju se postavljalo spram fenomena nacionalnoga identiteta. Kao jedna od glavnih poluga (re)produciranja navedene, za modernu povijest Zapada središnje kategorije kolektivnoga identiteta, povijest književnosti počivala je na uvjerenju o tome da joj je glavna i ostvariva misija predstaviti i objasniti razvoj “nacionalne svijesti”, kao što je na primjer u predgovoru *Povijesti talijanske književnosti* Francesca De Sanctisa (*Storia della letteratura italiana*, prvo izdanje 1870–71) apostrofirao Benedetto Croce (1931, prema Perkins 1993: 4).

I kada nisu bili fokusirani na jednu, nacionalnu književnost, kao što nije bio primjerice čuveni komparatistički koncipiran niz *Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur* Georga Brandesa (1872–90, engl. prijevod *Main Currents in Nineteenth Century Literature*), književnopovijesni su projekti pretpostavljali egzistenciju stanovite kolektivne (supra)nacionalne svijesti, “psihologije” ili “duha” (usp. Perkins 1993: 4–5). Takve su pretpostavke nicali iz herderijanskih ideja o duhu naroda (*Volksgeist*)¹, s kojima je u vezi bio i Herderov pojam *Weltpoesie*², pri čemu su oba rečena koncepta sa sobom nosila i perspektivu internacionalizma, ali i nacionalnoga ekskluzivizma. S jedne strane, kako je ustvrdio John M. Ellis (1997: 21), na Herdera se može gledati kao na utemeljitelja “multikulturne teorije – ili radije kulturnoga relativizma prema kojemu sve kulture mogu biti ocjenjivane samo po njihovim vlastitim standardima”. Sukladno njegovim gledištima, ni za jednu “kulturu se ne može reći da je bolja od druge – one su samo različite. Ili, kako bi se moglo reći danas, trebamo slaviti različitost” (ibid.). S druge strane, i ono po čemu je Herder kao utjecajan promotor tzv. romantičarskoga nacionalizma³ ostao najpoznatiji, naglašava se činjenica da njemu nije bila važna “opća europska kultura prosvjetiteljstva”, već “specifičan njemački karakter njemačke kulture i misli” (ibid.: 22).

Slična i nacionalna i internacionalna uvjetovanost i utjecajnost određuju i pojam *Weltliteratur* u smislu u kojemu ga je podrazumijevao Johann Wolfgang von Goethe (usp. npr. Strich 1957; Guillén 1993: 37–45; Damrosch 2003: [1]–36). Za taj je pojam, kako primjerice inzistira Fritz Strich (1957: 15), neosporno i od bitne važnosti da ima “nešto s ukidanjem duhovnih granica i pregrada između naroda”, no Goethe je njime osim prosvjetiteljskih

¹ Usp. npr. Smith 1998: 121.

² O značenjima toga pojma s obzirom na Herderova poimanja književnosti usp. npr. Pott 2004: 178–183.

³ O tome usp. npr. Smith 1998: 121; 1999: 68–69; 102; Özkırımlı 2000: 18.

i romantičarskih ideja kozmopolitizma⁴, odražavao i principe konstituiranja modernih nacionalnih identiteta slijedom kojih su se veliki naponi ulagali u diferencijacije i usustavljivanja pripadajućih književnih korpusa te je književnost, riječima Milivoja Solara (2003: 10) “izgubila univerzalnu vrijednost općepriznate ‘tehnike’ i postala je [...] ‘pojedina književnost’; [...] bitno [se] vezala uz jedan jezik, pa tako najčešće i uz jedan narod”. Tvrdeći da je “[n]acionalna književnost sada gotovo besmislen pojam” jer je “epoha svjetske književnosti na dohvat” (prema Damrosch 2003: [1] ili Guillén 1993: 40–41), Goethe prvu od spomenutih ne samo da nije isključivao nego ju je držao ključnom premisom uspostavljanja i funkcioniranja potonje (usp. npr. Guillén 1993: 39–40). Definirajući pjesništvo kao “univerzalno vlasništvo čovječanstva” (prema Damrosch 2003: [1]; 12), naglašavao je posebnu (“uvaženu”) ulogu koja je u “univerzalnoj svjetskoj književnosti” rezervirana za Nijemce (prema *ibid.*: 7).⁵

Od početka svoje moderne artikulacije, presudno određene principima prosvjetiteljskoga i romantičarskoga humanizma i kozmopolitizma, ali i romantičarskoga nacionalizma⁶, kategorije svjetske i nacionalne književnosti te nacionalnoga identiteta bile su dakle međusobno konceptualno uvjetovane, a kao takve one su se nastavile tretirati i kasnije, u ranim etapama institucionalizacije pojedinih nacionalnih filologija te komparativne književnosti.⁷ Tako je primjerice De Sanctis godine 1861. na napuljskome sveučilištu ustanovio katedru za komparativnu književnost, gdje je, kako je uputila Breda Kogoj-Kapetanić (1968: 322), u razdoblju 1872–76. i sam predavao talijansku književnost po povijesnoj već spomenutoj sintezi koju se u prvome redu i pamti. Prema Kogoj-Kapetanić, i prva teorija poredbene književnosti *Comparative Literature* Hutchesona Macaulaya Posnetta (1886) podrazumijevala je naciocentričnost te se u njoj tvrdi:

Da, privlačan je ideal svjetske književnosti koji se raširio u Njemačkoj pod tako snažnim utjecajem Herderovih Glasova naroda, naročito za ljude koji nisu nikad poznavali pravo nacionalno jedinstvo, ali, kolikogod velik bio dug nacionalne književnosti internacionalnoj razmjeni ideja, kolikogod bila sjajna koncepcija o univerzalnim principima u književnoj produkciji i kritici, pravi su stvaraoци literature aktivnosti i misli same nacije (prema Kogoj-Kapetanić 1968: 322).

⁴ O tome usp. npr. Beker 1995: 28 ili Hergešić 2005: 45–46.

⁵ O tome usp. npr. i: Dukić 2003: 8–9; Božić Blanuša 2015: 39 ili Rafolt 2015: 15.

⁶ Povezano s time usp. npr. i Assmann 2002: [27]–34.

⁷ O tome usp. npr. i: Franić Tomić 2009: 285.

2. MODERNI NACIONALNI IDENTITET I SVJETSKA KNJIŽEVNOST; NACIONALNA FILOLOGIJA I KOMPARATIVISTIKA – HRVATSKI PRIMJER

Da su romantičarski procesi konstituiranja modernih nacionalnih identiteta i pripadajućih nacionalnih književnosti te trendovi koncipiranja ideje svjetske književnosti bili samo naizgled suprotno usmjereni, a zapravo simultani i međusobno ovisni (usp. npr. Guillén 1993: 24–32), potvrđuje i povijest hrvatske kulture. Naime upravo se u razdoblju hrvatskoga narodnog preporoda, u kojemu su se uspostavile nosive točke i kreirali prepoznatljivi obrisi modernoga hrvatskoga nacionalnog identiteta, usustavio i fenomen hrvatske nacionalne književnosti, pri čemu je velika važnost pridana i pozicioniranju tako definirane književnosti u internacionalnome kontekstu, što je pretpostavljalo i prateće konstrukcije i interpretacije toga konteksta. Uslijed navedenoga preporodna percepcija fenomena svjetske književnosti nije bila jednoznačna, što je proizlazilo ne samo iz imanentnih joj, i drugim prisposodivim europskim sredinama kasnoga 18. i ranoga 19. stoljeća svojstvenih, prije spomenutih prožimanja prosvjetiteljskih i romantičarskih ideja kozmopolitizma i nacionalizma nego i iz onovremenih sasvim specifičnih kulturnih, ali i političkih parametara funkcioniranja i (auto)reprezentiranja hrvatskoga nacionalnog entiteta.⁸

Po tome su se pitanju važnima pokazali hrvatska politička pripadnost Habsburškoj Monarhiji s jedne strane te preporodno ustrajavanje na etnokulturnome identificiranju hrvatske nacije sa slavenskim korpusom s druge. U sličnome smislu djelovalo je i programatsko dvostruko utemeljenje preporodne književnosti: u domeni tzv. starije hrvatske književnosti, posebice njezine mediteranske dionice, koja se iščitavala kao potvrda respektabilne hrvatske integriteta u zapadnoeuropsku (poglavito renesansnu i baroknu) tradiciju te u sferi usmene književnosti tzv. *epskih krajeva* (Murko 1951: 20) južnoslavenskoga etnokulturnoga kompleksa. Politička i kulturna podijeljenost preporodne koncepcije hrvatskoga nacionalnog identiteta na najopćenitijoj se razini izražavala kao uhvaćenost između Istoka i Zapada, o čemu je na primjer, fokusirajući se na probleme koji su njega zaokupljali, pisao Janko Drašković u glasovitoj *Disertaciji* (1832: 309).

⁸ O tome usp. Coša 2015: 354–408; 2015a.

Preporodne predodžbe o hrvatskoj (ne)pripadnosti (n)i Istoku (n)i Zapadu reflektirale su se i na karakteristično postavljanje spram pojma svjetske književnosti, za koju su se osim grčke i rimske antike i *Biblije*, pa i nekih popularnih, eurocentričnoj perspektivi prilagođenih dalekoistočnih reprezentanata, egzemplarnima držale kulture koje su se pokazale presudno determinirajućima za pojedina razdoblja književne povijesti od srednjega vijeka do romantizma – talijanska, španjolska, francuska, engleska i njemačka.⁹ S jedne strane te su se književnosti isticale kao uzorne, kako se može iščitati primjerice iz pjesme Pavla Štoosa *Odkuda je naša sloga* (1840) u kojoj se kaže:

Što neradi od Toškane / Hrabri vitez, kad on: 'mia!' / Svojoj Vili klicat stane: / Stupaj napréd 'I – Talia' // I dovede k onoj slavi, / Da u rimska usta glase / Od toškanskih Vilah stavi, / Čim sva zemlja nasladja se. // Proti Vilam staro doba / Teutonie – biaše gizda; / Jer francezkog sebe roba / Plemić Němac rěčju izda. // Al zapěva němoj gori / Klopstock, Wieland, Schiller, Göthe, / I Sve němo progovori, / Baceć Frankah zvuk pod pete! // I ilirska naša Vila / Visoko će poleteti / Samo mlada njojzi krila / Daj porasti, Bože sveti! (174).

Istaknute europske književnosti, kao u citiranome primjeru talijanska (koja se emancipirala krajem srednjega vijeka i u humanizmu, zahvaljujući u prvome redu djelima toskanskoga trolista – Dantea, Petrarke i Boccaccia) i njemačka (čiji se zamah dogodio u romantizmu), sugerirale su se kao model prema kojemu bi se trebala oblikovati hrvatska, i to s naglašenim osloncem na svoju slavensku i južnoslavensku (*ilirsku*) pripadnost. Slijedom toga kao poglavito respektabilne izdvajale su se i ruska, poljska, češka i slovačka književna kultura, ali se počinje osvještavati i postojanje inih do tada u svjetskim okvirima neutjecajnih ili slabo utjecajnih slavenskih i neslavenskih književnosti koje, slično hrvatskoj i spomenutima slavenskima, pa i njemačkoj, također tek u razdoblju romantizma počinju zadobivati svoj nacionalno-reprezentativan i u internacionalnim okvirima prepoznatljiv identitet i integritet (od na primjer bugarske i rumunjske do danske, irske ili škotske).¹⁰

⁹ O temeljima tako koncipiranoga sustava svjetske književnosti te o dinamici dominacije pojedinih kultura kroz razdoblja književne povijesti do romantizma usp. npr. Friedrich; Malone 1954: [1]–331. O preporodnoj percepciji toga kompleksa usp. Barac 1954: 135–138; 149–160; Živančević 1975: 185–214; Flaker 1976: 135–148; Coha 2015: 354–393 i 2015a. O onovremenoj hrvatskoj recepciji pojedinačnih europskih nacionalnih književnosti usp. npr. Gavrin 1970; Flaker 1970a: 259–260; Wierzbicki 1970; Filipović 1972: 13–40; Badurina 1995: 4–50; 155–158; Šabić 2008: 19–58.

¹⁰ Usp. Coha 2015: 354–408 i 2015a.

Pritom se međutim otvorio i drugi smjer postavljanja hrvatske preporodne kulture spram poznatih i priznatih predstavnika svjetske književnosti, onaj koji ju je od njih nastojao distancirati, pa je primjerice Medo Pucić u bilješci kojom je u Gajevoj “Danici” popratio svoju pjesmu *Vila pjevačica*, u kojoj se apelira “Rodoljubljem uzhitjeni, / Odbacite tudju liru, / Naške gusle vi hvatajte, / Na njih rodu svom pjevajte!” (1844: [5]–6), ustvrdio:

Mi hoćemo da bude književnost naša nezavisna od svih ostalih, da bude književnost narodna, i zato trēba da bude daleko od Virgilia, Miltona, Tassa, koliko od Walter Scotta, Victora Huga, Byrona itd.; hoćemo, da kao što slavjanski narod imade posebni obraz i posebni značaj, tako da si i njegova književnost pribavi posebni obraz i posebni značaj. Na ovom temelju želimo mi slavjanskim Vilam nov hram sagraditi [...] (ibid.: 6).

Ovaj se pravac odnosa prema svjetskoj književnosti može tumačiti u svjetlu činjenice na koju je upozorio Svetozar Petrović (1972: 261), da je nerijedak otpor spram strane literature načelno svojstven politički podčinjenim ili zavisnim nacionalnim kulturama. K tome, i kada se upućenost na svjetsku književnost u preporodnim diskursima nije isključivala, ona se je podrazumijevala sa svrhom poboljšanja stanja nacionalne književnosti i nacionalnoga identiteta, kako se može vidjeti i na primjeru citirane Štoosove pjesme *Odkuda je naša sloga*. U sličnome se smislu kao ilustrativne mogu navesti i pjesma Ljudevita Farkaša Vukotinovića *Molba na prijatelje narodnosti* (1841), u kojoj se kaže “Mi umētnost inostranih pūka’ / Štovat znamo, čudit se nad njima. / Nij l’ to kadra stvorit naša ruka? / Nij li ista moć nam u pārsima”, ili pak pjesma *Domorodac* Ivana Kukuljevića Sakcinskoga (ibid.), u kojoj se tematizira mladić koji u (romantičarskoj) izolaciji i (prosvjetiteljskome) trudbeništvu noći provodi opsjedan klasicima, domaćima i stranima: “Sad kod luči samcat sēdi, / Oko njega dusi sami: / *Byron, Puškin, Tasso* blēdi, / *Šekspir, Šiller, Omir* znani. / A i pisci *Osmanide, Mandalēne, i Kristide!*” (98). Vlastitu, svojevrsnu faustovsku rastrganost, opsjednutost svjetskom i domaćom lektirom te vizijama slavenskoga značaja, ljubavne zanose i razočarenja te domoljubne osjećaje i brige besani domorodac ipak usmjerava i preobličuje u konkretan i jasan nacionalni angažman: “Zato traje dni i noći / Svedj u bdenju nemirnomu, / Tim da bārže može doći / K svomu cilju žudjenomu; / Uči knjige, pisma štije, / Umom rodu vēnce vije” (99).

Nacionalno svrhovito podržavanje interesa za svjetsku književnost kakvo propagiraju navedeni Kukuljevićevi stihovi odredilo je i ono što Davor Dukić (2003: 6) naziva *komparativnom metodom* “hrvatskih književnih po-

vjesničara s kraja 19. i početka 20. st.” (Vatroslava Jagića, Milivoja Šrepela, Tome Matića i drugih), koji su si za cilj postavljali “otkrivanje stranih izvora i utjecaja na hrvatske pisce”, pri čemu je ustvari posrijedi bilo “proučavanje vlastite nacionalne književnosti” (ibid.). To, dakako, ne umanjuje znakovitost činjenice da je, kako je pokazala B. Kogoj-Kapetanić, hrvatska filologija od početka svojega znanstvenog fundiranja, u drugoj polovini šezdesetih godina 19. stoljeća, inzistirala na uvjerenju da “načela komparatistike treba primijeniti u proučavanju povijesti književnosti” (1968: 325).¹¹ Pritom se, riječima iste autorice, “prisutnost poredbenog principa” nije “očitovala samo u praksi nego i propagandistički deklarativno” (ibid.: 326), u čemu je glavnu ulogu odigrao V. Jagić koji je u jednome svojem tekstu objavljenome godine 1869. pisao:

Uz komparativnu lingvistiku razbudi se već i komparativna historija literature. Videći tolike krasne plodove od historijskog istraživanja kao i poređivanja jezika, počеше učeni ljudi već i literarnu sadržinu raznih naroda poređivati, učiniše dakle historiju književnosti predmetom komparativnih studija. Napredni narodi zapadne Evrope ponose se već danas znatnim brojem uzoritieh, u tom pravcu pisanieh djela literarnohistorijskih (prema Kogoj-Kapetanić 1968: 328).

Držeći ga jednom od najpoželjnijih opcija ili, bolje rečeno, čak imperativom književnopovijesne znanosti, Jagić je u komparativnome pristupu vidio, kako je naveo u članku *Filologija i patriotizam* iz 1886. godine, koristan korektiv koji može “subjektivne utiske jako obuzdati i prisiliti ih da se kreću u određenim smjerovima” (prema ibid.: 329).

Kao sljedeća nosiva etapa u razvoju hrvatske komparatistike profiliralo se razdoblje između dva svjetska rata, u kojemu je od iznimne i dalekosežne važnosti bilo djelovanje Ive Hergešića koji je godine 1932. objavio priručnik *Poredbena ili komparativna književnost*, riječima Kristine Grgić (2013: 8) “prvi takve vrste u hrvatskim, ali i jedan od prvih u europskim akademskim krugovima”, a godine 1937. uslijedio je i njegov *Uvod u predavanja iz poredbene književnosti*, zapravo tekst izlaganja kojim je godinu dana ranije trebao nastupiti kao docent komparativne književnosti na zagrebačkome Filozofskom fakultetu, što se međutim nije dogodilo jer je predavanje otkazano zbog demonstracija organiziranih iz krugova bliskih časopisu “Hrvatska straža”, a u ime, kako je naveo Josip Horvat, “tobožnje nacionalne

¹¹ Prikaz komparatističkih aspekata tradicije proučavanja hrvatske književnosti usp. i u: Tomasović 1984.

osvijestivosti” (usp. Tomasović 2005: 14–15).¹² Odsjek za komparativnu književnost na Filozofskome fakultetu u Zagrebu utemeljen je dvadeset godina poslije (1956), a Hergešić, koji je sljedeće desetljeće i pol bio njegovim pročelnikom, nastojao ga je usmjeriti u skladu sa svojim tezama iznijetima u navedenim radovima iz 1930-ih. Sukus tih teza počivao je na idejama tzv. francuske škole, koja je funkciju komparatistike vidjela u posredovanju “između pojedinačne, nacionalne” te šire zasnovanih “opće” odnosno svjetske književnosti (usp. Grgić 2013: 8–10, cit.: 9). Takva je Hergešićeva orijentacija razumljiva već i stoga što je on 1929–30. na Sorbonni pohađao seminar Fernanda Baldenspergera (1871–1958), a o ažurnosti kojom je dominantne trendove u svjetskoj književnoj znanosti nastojao implementirati u hrvatsku sredinu govori to da je spomenuti doajen francuske škole i u svoje vrijeme najugledniji europski profesor komparativne književnosti na njegov poziv godine 1930. gostovao i u Zagrebu (usp. Tomasović 2005: 11). Opće je smjernice francuske škole – iz koje mu je glavni autoritet uz Baldenspergera bio Paul Van Tieghem, čije je teze *La littérature comparée* (1931) uglavnom slijedio – Hergešić međutim prilagodio vlastitome naročitom akcentuiranju mjesta i uloge hrvatske književnosti u internacionalnome kontekstu tvrdeći da ona “predstavlja iznimno plodno tlo za komparatistička proučavanja” jer “se nalazi na sjecištu različitih kultura Istoka i Zapada” (Grgić 2013: 10).¹³

U razdoblju u kojemu je Hergešićeva ideja komparativne književnosti stekla svoje institucionalno sidrište francuska je komparatistička škola, koja je svoju dominaciju ostvarila tijekom prve polovine 20. stoljeća, dobila alternativu u tzv. američkoj školi koja joj se suprotstavila kritikom pozitivizma odnosno proklamiranjem tzv. imanentnoga pristupa književnome djelu.¹⁴ Jedan od najvažnijih teorijskih priloga koji je osporavao francusku iz perspektive američke škole bio je tekst *Kriza komparativne književnosti* Renéa Welleka, održan kao referat na drugome kongresu Međunarodnoga udruženja za komparativnu književnost godine 1958. u Chapel Hillu. U tome je tekstu Wellek temeljne uzroke krize koju je istaknuo u naslovu, a za

¹² O Hergešićevoj ulozi u osmišljavanju i utemeljivanju hrvatske komparatistike usp. i: Beker 1995: 14–16 te Tomasović 2008; 2009. Na *nacionalne predrasude* koje su se u povijesti hrvatske komparatistike znale isticati u smislu njezina kočenja podsjetila je i Kogoj-Kapetanić (1968: 401), o čemu usp. i: Franić Tomić 2009: [281].

¹³ O tome usp. i: Tomasović 2005: 14.

¹⁴ O tome usp. npr. Remak 1971; Beker 1995: 16–22 i Grgić 2013: 11–14.

koju je krivio francusku školu, sažeo u tri točke: “[u]mjetno razgraničenje predmeta i metodologije, mehanicističko poimanje izvorâ i utjecajâ [i] motiviranost kulturnim nacionalizmom, bez obzira koliko velikodušnim” (prema *ibid.*: 11). Imanentan se pristup književnosti ubrzo uspostavio kao dominantan u Europi, a prihvaćen je i u hrvatskoj znanosti o književnosti, posebice zahvaljujući postulatima Zagrebačke [stilističke/ književnokritičke/ književnoznanstvene] škole (usp. *ibid.*: 10).¹⁵ No i uz to što je deklarativno isticala i u književnoanalitičkoj i interpretativnoj praksi metodološki potvrđivala načela imanentne metode, Zagrebačka se škola nije oslobodila ni stanovitoga kulturnog nacionalizma koji bi se mogao usporediti s onime što ga je Wellek spočitavao francuskoj struji.¹⁶ Naime propagirani je imanentizam Zagrebačke škole među ostalim bio i, kao što je ustvrdila Dubravka Oraić Tolić (2004: 23), refleks “potreb[e] da se nađe područje na kojemu će se u centralističkoj višenacionalnoj zajednici, kakva je tada bila Jugoslavija, neometano njegovati nacionalni identitet, ponekad i pod maskom znanstvene neutralnosti”. Ova se činjenica odrazila i na povijest nacionalne književnosti¹⁷ i na njezine usporedbe sa svjetskim kontekstom¹⁸ koji se počeo isticati kao njezin obavezan referentni okvir, o čemu svjedoči i to da se u okrilju Zagrebačke škole paralelno izdaju dva kapitalna (no nedovršena) niza, *Povijest hrvatske književnosti* (1974–78) te *Povijest svjetske književnosti* (1974–82)¹⁹, a očit su dokaz toga i dva znamenita zbornika: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima* (1970) te *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu* (1978), urednika Aleksandra Flakera i Krunoslava Pranjića. Da je “Hergešićeva, a poslije i hergešićevska” (Tomasović 2015: 10) ideja o važnome mjestu nacionalne književnosti u okvirima nacionalne komparatistike u hrvatskoj kulturi ostala aktualnom do danas, potvrđuje pak među inim i respektabilan niz zbornika *Komparativna povijest hrvatske književnosti*, koji se objavljuju na temelju godišnjih znanstvenih skupova, serijalno, od godine 1999. Tomu u prilog govori i postojanje istoimene Katedre za komparativnu povijest hrvatske književnosti pri navedenome odsjeku, koja bi se mogla tumačiti i kao suvremena institucionalna predstavница one jezgre

¹⁵ O tome usp. npr. i: Užarević 1995: 18 i Oraić Tolić 2004: [21]–26.

¹⁶ O tome usp. i: Cocha 2015: 73–74.

¹⁷ O tome usp. npr. Cocha 2013.

¹⁸ O tome usp. npr. Cocha 2015: 44–61.

¹⁹ O tome usp. i: Oraić Tolić 2005: 34.

oko koje je hrvatsku komparatistiku počeo graditi njezin utemeljitelj Hergešić.

Povezanost ideje nacionalnoga identiteta, pojma nacionalne književnosti i koncepta svjetske književnosti evidentna je i u prvoj integralnoj hrvatskoj povijesti svjetske književnosti, u *Svjetskoj književnosti zapadnoga kruga* Ivana Slamniga (1973; 1999; 2001), što je tim zanimljivije uzme li se u obzir činjenica da je ona simptomatična za razdoblje nacionalne povijesti kojemu je pečat dalo hrvatsko proljeće i koje je otvorilo vrata hrvatskoj postmoderni.²⁰

3. SVJETSKA KNJIŽEVNOST, NACIONALNA KNJIŽEVNOST I HRVATSKI NACIONALNI IDENTITET NA PRAGU POSTMODERNE

Nakon akademskoga utemeljenja hrvatske komparatistike, kako je naglasila K. Grgić (2013: 16), “jedna od prvih teorijskih rasprava koja je pokušala definirati” pripadajuće “istraživačke ciljeve i metodologiju” bio je članak I. Slamniga *Nacionalna literatura i komparatistika* (1964; 1965). U njoj se autor s jedne strane opredijelio za Wellekove teze zalažući se za komparatističko “povezivanje povijesti književnosti, književne teorije i književne kritike” (Grgić, 2013: 17), no s druge je strane, sličnije idejama francuske škole, istaknuo “neizbježno prepletanje istraživanja povijesti nacionalne književnosti i poredbenopovijesnih istraživanja” navodeći u tome smislu kao uzorne filološko-komparatističke radove V. Jagića, Milana Rešetara i Stjepana Ivšića (usp. *ibid.*). Uvjetno prihvaćajući Wellekovu kritiku na račun francuskoga poimanja komparativne književnosti kao područja proučavanja književnih razmjena i utjecaja, Slamnig je držao da bi se glede toga hrvatska komparatistika ipak trebala i da se ima pravo postaviti drukčije te je tvrdio:

Dok se u inozemstvu na polju komparatistike već javlja otpor prema literarnom knjigovodstvu, prema natezanju oko aktive i pasive – tko je kome više dao i tko je od koga više uzeo – mi se još ne trebamo bojati da ćemo pretjerati ako budemo inzistirali na našoj aktivni, i ako posebnu pažnju posvetimo onim problemima, gdje postoji vjerojatnost da smo mi u aktivni (Slamnig 1965: 33).

²⁰ O počecima postmodernih strujanja u hrvatskoj kulturi usp. npr. Jelčić 1997: 355–356. O glavnim obilježjima, naglascima i tendencijama postmoderne kulture te o njihovim relacijama u odnosu prema (post)prosvjetiteljsko-romantičarskome modernitetu usp. npr.: Taylor; Winquist 2001; Solar 2003: 322–334; 2005; Oraić Tolić 2005.

Istu tezu Slamnig je istaknuo i u svojem ranijem članku Jug kao ishodište u koncepciji svjetske literature (1962: 397). Detektiranje pretpostavljene aktivne uloge hrvatske književne kulture u internacionalnim relacijama trebalo bi, prema njemu, hrvatsku književnu povijest osloboditi njezina “dužničkog mentaliteta” (Grgić 2013: 19), odnosno naglašavanja onih dimenzija koje bi se mogle interpretirati kao puka nasljedovanja stranih uzora. Pritom bi, tvrdio je, glavnu devizu trebalo izvući iz specifičnoga hrvatskog položaja između Istoka i Zapada. Fundamentalnu determiniranost hrvatske književnosti i njezinih (auto)reprezentacija osobitim položajem između ta dva pola, koja se, kako se pokazalo, naglašavala od samoga njezinoga institucionalnog utemeljenja, Slamnig je preuzeo, no nastojao ju je i nadići, uvevši kao krucijalan treći pojam i treću relaciju, poentiravši: “Umjesto Istoka i Zapada mi ćemo postaviti Jug, govorit ćemo o Mediteranu, koji je osvojio svijet. Umjesto zatvorene suvislosti Zapada i zatvorene suvislosti Istoka mi ćemo suprotstaviti otvorenu suvislost Svijeta, makar samo kao ideal, s Jugom kao lako uočljivim i punopravnim početkom” (Slamnig 1962: 399). Jug, na kojemu je Slamnig inzistirao i u članku Nacionalna literatura i komparatistika (1965: 45), trebao je poslužiti kao oznaka koja će hrvatsku, tradicionalno (auto)reprezentiranu poziciju na margini (n)i Istoka (n)i Zapada, predstaviti kao jednu od dionica iskonskoga (mediteranskoga) europskoga i svjetskoga kulturnog središta, a sve u svrhu smještanja “naš[e] književnost[i] u krug svjetskih”, odnosno u svrhu “koncipira[nja] svjetsk[e] situacij[e]” na način “da u njoj naša literatura dobije mjesto, koje i zaslužuje” (Slamnig 1962: 398). Međutim premda mu je Jug odredio kao ishodište, krug kojim je Slamnig opisivao polje svjetske književnosti zapravo je bio zapadni, shvaćen u prostorno i politički širem, ali esencijalno jednakom smislu u kakvome se on podrazumijevao u onim komparatističkim konceptima koji su Zapadu suprotstavljali i Istočnu i(li) Srednju Europu (usp. npr. Corstius 1968: 23; Remak 1971a; Flaker 1976: 61). Slamnigov okcidentalizam odredio je, kako joj je iz naslova očito, i perspektivu i okvire *Svjetske književnosti zapadnoga kruga*, a njegove su specifičnosti povezane s osobitostima prijelaza kasnoga hrvatskog modernizma u postmodernizam, što se vidi već iz Predgovora, koji se bez sumnje može odrediti riječima kojima ga je opisao i Vlado Pandžić (2011: 249) – kao vrlo “zanimljiv, poticajan i obavijestan”. Otvarajući jaz između nekih od osnovnih modernih uvjerenja te postmodernih propitivanja, pa i negiranja istih, koji će ga obilježiti u cijelosti, predgovorno obraćanje o kojemu je riječ započeto je (post)prosvjetiteljskim duhom zadojenom pretpostavkom o tome da je “[o]pće znanje o

međunarodnim književnim zbivanjima [...] dijelom dobre naobrazbe” (Slamnig 1973: 5), no ta je premisa već u sljedećoj rečenici dovedena u pitanje konstatacijom da *takvo* “znanje, naravno, ne može biti u svakoj zgodi temeljito, već je sumarno, a u pojedinostima podložno svojevremenom izboru i slučaju” (ibid.). Napetost između modernoga (post)prosvjetiteljskog ideala (znanstvenim naporima i primjerenim obrazovanjem dostižnoga) univerzalnoga i neutralnoga znanja te postmoderne skepse u mogućnost njegova postojanja i (re)produciranja podvučena je i objašnjenjem o tome da se radi o knjizi koja smjera “prema općenitosti, optimalnoj mjeri, a zapravo će moći biti samo jedna od pojedinačnih varijanti [...] ograničena ukusom, sposobnostima, vremenom i mjestom” (ibid.). Nadalje Slamnig je svoju knjigu najavio natuknicama u kojima se mogu prepoznati tragovi postmodernih tendencija relativiziranja opreke između visoke (elitne) i trivijalne (popularne) kulture, i to kako s obzirom na intendiranu recepciju (ciljanu publiku) tako i s obzirom na vlastite stvaralačke strategije i postupke, pa je otkrio da će se “u tekstu naći odlomaka i rečenica kojima je zadaća da razbiju teđium čitanja, zabave čitaoca, podsjetite ga na nešto popularno, svakidašnje” te da je u “težnji za slobodnijim odabirom građe, a naročito za slobodnijim rasporedom” poslužila kao “daleki uzor *A History of Western Literature* (1956), što je napisao J. M. Cohen”, pri čemu je zanemarena “potraga za znanstveno relevantnom periodizacijom” (ibid.). Dojmu o postmodernoj impostaciji knjige može pridonijeti i informacija o tome da je posrijedi projekt više autora, odnosno projekt na kojemu su radili i autorov brat Svelad i A. Flaker, ali je ta mogućnost odmah dokinuta primjedbom kojom su se postmodernizmom promoviranome heterogenom pluralitetu pretpostavili koncepti harmonije i homogenoga totaliteta te je izraženo zadovoljstvo jer se i dijelovi koje su napisali spomenuti S. Slamnig i A. Flaker “unatoč neizbježnim manjim razlikama u postupku, skladno uklapaju u kompoziciju cjeline” (ibid.).

U sadržaju knjige moguće je također pratiti podijeljenost između modernih i postmodernih načela i principa. U tome smislu, kako je istaknula i K. Grgić (2013: 40), bez obzira na predgovornu napomenu o odustajanju od *znanstveno relevantne periodizacije*, Slamnig “sva poglavlja, izuzev prvoga, naslovljuje po pojedinim epohama europske povijesti književnosti”. Ili dok s jedne strane stil i argumentaciju na pojedinim mjestima populistički (postmoderni) intonira ne bi li se približio “i najširoj publici”, posebno apostrofiranoj u drugome izdanju (Slamnig 1999: 11), pa će reći primjerice da je “Tasso šenuo” ili da su “ilirci [...] izluđivali poštare pohrvaćivanjem

prezimana” ili će se pozvati na filmske ili televizijske adaptacije književnih djela (usp. Grgić 2013: 36), s druge strane ne dovodi u pitanje moderne estetičke kriterije definiranja i vrednovanja književnosti, pa iz svojih razmatranja “isključuje popularnu ili trivijalnu književnost” (ibid.: 48) držeći da takva djela “nisu istinska umjetnost” (Slamnig 1999: 358). I kada uđe u domenu popularne književnosti, kao u slučaju spomena Arthura Conana Doylea, Slamnig se poziva na modernu opreku između visoke i trivijalne literature pa kaže da se kriminalistički žanr, za kojega je Conan Doyle reprezentativan, premda “često ingeniozan, stilski blistav i nadahnut u detaljima”, ipak “odvaja [...] od kreativne umjetnosti svojom zadanom shemom” (ibid.: 359). Pritom ne treba zanemariti ni to da je riječ o žanru koji se temelji na središnjim (post)prosvjetiteljskim pretpostavkama spasonosnoga racionalizma i univerzalne etike, što se može povezati i s time da su i drugi predstavnici hrvatske znanosti o književnosti od 1970-ih godina nadalje (Stanko Lasić, Viktor Žmegač, Zdenko Škreb, M. Solar) bez velike grižnje savjesti opravdavali vlastiti interes za njega,²¹ potvrđujući, kako je navela Maša Grdešić (2006: 241), da je “veza kriminalističkoga romana i ‘visoke’ književnosti običnija nego što se u prvi mah čini.”

Predgovorni iskaz prvome izdanju *Svjetske književnosti zapadnoga kruga* o tome da su, “koliko je to osnovnom koncepcijom ograničeni prostor dopustio”, u obzir uzete i *manje književnosti* (1973: 5), mogao bi se također interpretirati kao upućivanje na pomak prema postmodernome pluralizmu, no riječ je, zapravo, o specifičnome iskorištavanju modernim nacionalnim identitetima određene perspektive, one koja je načelno bila određena eurocentričnošću, a za Slamniga još i naglašenom kroatocentričnošću, indikativno naznačenima već prethodnom napomenom da se “tretira i domać[a] književnost kao dio evropske” (ibid.). (Moderna) logika nacionalne diverzifikacije koja je odredila koncept i strukturu *Svjetske književnosti zapadnoga kruga* može se iščitati i iz činjenice da je pregled koji donosi otvoren srednjim vijekom, s naglaskom na onim artefaktima koji su se realizirali na idiomima iz kojih su se s vremenom generirali i institucionalizirali pojedini nacionalni jezici. Nadalje s jezičnim kriterijem, koji je u romantizmu sanktifikiran kao jedna od glavnih značajki nacionalnoga identiteta, u *Svjetskoj književnosti zapadnoga kruga* kombiniraju se još dva u modernome nacionalnoidentifikacijskom smislu presudna parametra – “političk[a] i kulturn[a] bliskost”

²¹ Usp. Grdešić 2006: 241–245.

(Grgić 2013: 38). Tako Slamnig “kao jednu cjelinu prikazuje književnosti njemačkoga (njemačka, austrijska i švicarska književnost na njemačkom jeziku) i francuskoga govornog područja (francuska i frankofoni dio švicarske književnosti)”, po “istom načelu u englesku književnost uvrštava irske, velške i škotske autore, ali angloameričku književnost prikazuje kao odvojenu cjelinu”, dok kanadsku, koja se i inače dijelila po jezičnome kriteriju (na englesku i francusku), ne izdvaja kao zasebnu (ibid.). Također, “razliku između španjolske i hispanoameričkih književnosti uvodi tek u [...] poglavlju o modernome dobu, s tim da napominje da početci hispanoameričkih književnosti sežu još u XVI. stoljeće”. Osim toga se autor *Svjetske književnosti zapadnoga kruga* morao suočiti sa, za moderne nacionalne identitete važnim, no često problematičnim (ne)poklapanjem jezičnih te političkih i(li) nacionalnih granica i u prikazu skandinavskih književnosti te u razgraničenjima dijela danske i norveške odnosno finske i švedske književne baštine (usp. ibid.).

Skandinavske su pak književnosti, iz kojih je i prevodio i o kojima je, kao i o provansalskoj te o nizozemskoj i flamanskoj, pisao i u višesveščanoj ediciji *Povijest svjetske književnosti* (knj. 3 i 5), Slamnigu bile naročito važne jer ih je mogao uspoređivati s hrvatskom i to temeljem činjenice da je riječ o književnostima “malih naroda” (usp. Grgić 2013: 35), što među ostalim razvidnim čini to da je njegov interes za *manje književnosti* bio, ustvari, jedna od posljedica njegova poimanja komparatistike za koju je držao da bi – kako je naveo u prije spominjanome prilogu *Nacionalna literatura i komparatistika* – “kod nas” trebala biti “ptolomejevska, s našom literaturom kao centrom oko kojega se okreću sve sfere – barem što se tiče našega zahvata u njih” (Slamnig 1965: 30).

Ptolomejevska se okrenutost *Povijesti svjetske književnosti zapadnoga kruga* hrvatskome središtu može naslutiti već na jednoj od njezinih početnih stranica gdje se glavni junak jedne od najpoznatijih *chansons de geste* (kao žanra koji među prvima otvara povijest književnosti na (proto)nacionalnim jezicima), *Pjesme o Rolandu*, uspoređuje s Kraljevićem Markom (usp. Slamnig 1973: 9). Inače nit hrvatske prisutnosti na svjetskoj književnoj sceni Slamnig počinje utkivati, kako je ustanovila i K. Grgić (2013: 48), na kraju poglavlja o srednjovjekovnoj književnosti “ali joj je posvećena nešto veća količina teksta, pa je njezin opis opsežniji od opisa njemačke ili španjolske književnosti”. Nešto drukčiji, ali i dalje poseban tretman hrvatska književnost ima i u poglavljima o renesansi i baroku gdje se prikazuje u uvodnim dijelovima u “usporednome žanrovskom presjeku s tad vodećom talijanskom

književnošću”, čime se upućuje “na njezinu izravnu uključenost u onodobna europska kretanja, pa i stanovitu prednost u odnosu na ostatak Europe” (ibid.: 49). U prikazima kasnijih razdoblja, osim “u poglavlju o romantizmu”, hrvatska se književnost više ne opisuje “kao odvojena cjelina, nego su hrvatski autori i djela uklopljeni u preglede onih europskih književnosti koje su u njima imale odjeka ili su na njih izvršile utjecaj” (ibid.: 50) – 18. se stoljeće prikazuje u povezanosti s trendovima u francuskoj književnosti, a uz rusku i francusku razmatraju se pojave hrvatskoga realizma, naturalizma i moderne književnosti (usp. ibid.: 51–52). Što se romantizma tiče, konstatira se utjecaj njemačkih uzora (Herdera, Goethea, Schillera i dr.), no ističe se i da hrvatske “pjesme često nastaju kao opozicija, odgovor nekoj njemačkoj” (Slamnig 1973: 149) te se posebno akcentuira panslavenska ideja koja je hrvatsku povezivala s poljskom, češkom i slovačkom kulturom.

Na izrazit je način hrvatska književnost međutim u prvome, a i u kasnijim izdanjima *Svjetske književnosti zapadnoga kruga*, apostrofirana u posljednjemu, znakovito grafički izdvojenome (dometnutome) pasusu otvorenome konstatacijom po kojoj tek “poslije Drugoga svjetskog rata dolazi kod nas do potpunijeg upoznavanja književnosti na engleskome jeziku”, a zatvorenome tvrdnjama po kojima su “prijevodi američkih romana [...] pa filmske i televizijske obrade engleskih djela tako reći preko noći preobrnuli [...] interese i ukus hrvatske publike” te da ta “relativno nova tendencija možda i popušta, ali je svejedno vrlo jasno odvajanje od nekadašnjih njemačkih, ruskih, a naročito talijanskih književnih uzora” (ibid.: 263).

Tako koncipirana Slamnigova bi se povijest svjetske književnosti dala analizirati u inspiraciji klasifikacijom historiografskih zapleta Haydena Whitea (1973: 7–11), utemeljenom na arhetipskoj kritici Northropa Fryea. Tragom rečenoga, moglo bi se ustvrditi da je otvorena kolebanjem između (postmoderne) komedije koja se miri s relativnošću kriterija definiranja sustava svjetske književnosti i njezine (ne)dostupnosti i (ne)razumljivosti širim čitateljskim slojevima te tragedije zbog nemogućnosti dostizanja žuđenoga totaliteta, *općenitosti* i *optimalne* mjere na kojima bi taj sustav u idealnim uvjetima trebao počivati. No u cjelini, a zapečaćeno posljednjim dodanim ulomkom, knjiga se nadaje kao (moderna) romana o integriranju hrvatske književnosti u reprezentativno svjetsko kolo. To je kolo u Predgovoru definirano okarakterizirano kao eurocentrično i pod utjecajem amerikanizacije (“obrađene [su] evropske književnosti [...] i američke književnosti na evropskim jezicima, što je sve nazvano zapadnim krugom, u opoziciji prema

orijentalnoj, afričkoj ili indijanskoj literarnoj djelatnosti” (Slamnig 1973: 6). Njegova je pak *ptolomejevska kroatocentričnost* utjecala na to da uključuje i *manje* literature, čime je opravdano i uvođenje hrvatske, no glavne okvire i profil daju mu ipak *velike*, riječima A. Flakera (1968: 10), *zakonodavne književnosti*. Od potonjih osobit je akcent na književnostima koje su se pokazale važnima u za romansu specifičnoj “drami samoidentifikacije” (White 1973: 8) hrvatske književnosti – talijanskoj, njemačkoj, francuskoj i ruskoj, pri čemu se talijanska, njemačka i ruska reprezentiraju kao ambivalentne, tj. kao fenomeni koji hrvatskoj književnosti i pomažu i odmažu na njezinu *trijumfirajućemu* (usp. *ibid.*: 9) putu (u krug priznatih europskih vrijednosti). Pomažu jer se bilo ugledanjem na njih bilo tzv. tipološkim analogijama s njima (kao i književnohistoriografskim priznavanjem toga ugledanja i(li) paralela)²² hrvatska književnost potvrđivala i potvrđuje kao pripadna uglednoj europskoj tradiciji, a odmažu jer se ta ugledanja interpretiraju i kao prepreke stjecanju vlastitoga suvereniteta odnosno kao ugrožavanje vlastite samosvojnosti. S time je povezana i reprezentacija francuske književnosti, koja je u hrvatskoj kulturi izuzev rjeđih osporavanja zbog primjera prevelikoga liberalizma ili populizma u smislu trivijalnosti, isticana kao uzorna, politički neproblematična poveznica s Europom, čemu je glavni impuls dao August Šenoa, i to upravo s ciljem umanjivanja njemačkih utjecaja.²³ Njemačka je književnost, a u stanovitoj mjeri i talijanska, uzorom, ali i prijatnom proglašena u preporodu (prva s obzirom na koncipiranje tzv. novije hrvatske književnosti, a druga u kontekstu (re)konstruiranja i interpretiranja tzv. starije njezine dionice), istovremeno kada su na pijedestal postavljene slavenske, među kojima i ruska (usp. *ibid.*: 361–383; 394–408). To je, dakako, osim s poetikom onodobne književnosti, imalo veze i s nacionalnoidentifikacijskom politikom ilirskoga pokreta.

Slično tomu i Slamnigovo se ukazivanje na hrvatsko distanciranje od talijanske i njemačke, ali i ruske te na povećanje zainteresiranosti za književnost na engleskome jeziku (posebno američku) može čitati kao refleks poetike i politike vremena pripremanja i objavljivanja knjige – (pred/post)proljećarskih kasnih 60-ih i ranih 70-ih godina 20. stoljeća, kada se u

²² Na razlici između književnoga djelovanja (utjecaja i ugledanja) i analogija insistira, kako je naziva M. Beker (1998: 133), *srednjoeuropska varijanta komparatistike*, koja razlikuje svoja dva temeljna usmjerenja: “genetsko/kontaktno” i “tipološk[o]”, koji se međutim često znaju i ispreplitati, o čemu usp. Beker 1998: 133–137 i Đukić 2003: 14–16.

²³ O tome usp. npr. Šimundža 1993; Pavlović 2006; Coša 2015: 324; 383–387.

hrvatskoj kulturi bilježe i naznake nastupa postmoderne ere. U zaključnome se ulomku *Književnosti zapadnoga kruga* postmoderni trendovi otkrivaju u pozitivnome vrednovanju novih (masovnih) medija i amerikanizacije, no ti su trendovi percipirani kao sredstva nošenja s tradicionalnim nacionalnoidentifikacijskim brigama s kojima su, kako se nastojalo pokazati, hrvatska književnost i znanost o književnosti bile opterećene otkada su se počele institucionalizirati u modernome smislu. U promišljanju o kontinuitetu navedenih nacionalnoidentifikacijskih briga od ranih modernih do ranih postmodernih etapa hrvatske kulture, kao signifikantna te (ne nužno namjerno) aluzivna može se iščitati i datacija predgovoru prvome izdanju *Svjetske književnosti zapadnoga kruga* – “U Zagrebu na Staru godinu 1971.” (Slamnjig 1999: 9). Simboliku 1971. (i Zagreba te godine) ne treba posebno objašnjavati, dok na potencijalnu simboliku Stare godine može uputiti podsjećanje na značenje koje se u povijesti hrvatske književnosti i hrvatske nacionalne identifikacije pripisuje pjesmi Pavla Štoosa *Kip domovine vu početku leta 1831*. Nastavi li se, pak, ovakav asocijativni niz, a s obzirom na dataciju predgovornome tekstu drugome izdanju – “o Božiću 1997.” (ibid.: 11) (imajući u vidu da se navedeni blagdan u Hrvatskoj od početka 90-ih godina 20. stoljeća, za razliku od prethodnih desetljeća, slavio ne samo kao vjerski, već i kao državno odobravani nacionalno-reprezentativan praznik) – moglo bi se ustvrditi i dalje, iz *Svjetske književnosti zapadnoga kruga*, odnosno njezine reaktualizacije, razvidno, simbolično odražavanje toga da su (moderne) brige s kojima je hrvatska znanost o književnosti ušla u postmoderanu eru ostale njezinim dijelom i kasnije, kada je, u okrilju novostečenoga nacionalnog suvereniteta, (obilježena onim događajima koji su do njega doveli i koji su njegove onodobne manifestacije pratili) hrvatska kultura već službeno bilježila svoju postmoderanu punoljetnost. Odnosno, moglo bi se zaključiti da je ideja svjetske književnosti u hrvatskoj modernoj kulturi, što se nije promijenilo ni njezinim ulaskom u postmoderanu fazu, bez obzira na to što ju se, kako se vidjelo, znalo interpretirati kao kontrarnu nacionalnome identitetu, o njemu trajno ovisila te je u nezanemarivoj mjeri pridonosila njegovoj afirmaciji i emancipaciji.

LITERATURA

- Assmann, Aleida. 2002. *Rad na nacionalnom pamćenju. Kratka istorija nemačke ideje obrazovanja*. Prev. Aleksandra Bajazetov-Vučen. Beograd: Biblioteka XX vek, Čigoja štampa.
- Badurina, Natka. 1995. *Talijanska književnost i kultura u hrvatskom tisku od 1835. do 1868. godine*. Magistarski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Barac, Antun. 1954. *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*. Knjiga I. Književnost ilirizma. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Beker, Miroslav. 1995. *Uvod u komparativnu književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
- Beker, Miroslav. 1998. Četiri pristupa komparativnoj književnosti. "Kolo". 1: 125–137.
- Bošković-Stulli, Maja, Divna Zečević; Eduard Hercigonja; Marin Franičević, Franjo Švelec, Rafo Bogišić; Milorad Živančević, Ivo Frangeš; Miroslav Šicel. 1974–1978. *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 1–5. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Mladost.
- Božić Blanuša, Zrinka. 2015. Tragajući za političkim: nacionalna književnost i svjetska književna republika. U: Krystyna Pieniżek-Marković, Tvrtko Vuković (ur.): *Transmisije kroatistike. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Poznanju 9. i 10. prosinca 2013*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. [37]–55.
- Brandes, Georg. 1906. *Main Currents in Nineteenth Century Literature*. New York: Macmillan.
- Coha, Suzana. 2013. Estetika i(li) politika: preporodne teme u opusu Ive Frangeša. U: Tihomil Maštrović (gl. ur.): *Zbornik o Ivi Frangešu. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zagrebl Trst, 19.–21. travnja 2012*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. [205]–220.
- Coha, Suzana. 2015. *Medij, kultura, nacija. Poetika i politika Gajeve Danice*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet – Periodica Croatica.
- Coha, Suzana. 2015a. Recepcija svjetske književnosti u hrvatskome narodnom preporodu (na primjeru Danice, 1835–49). U tisku.
- Cohen, John Michael. 2008. *A history of Western literature: from Medieval epic to modern poetry*. New Brunswick, London: Aldine Transaction.
- Corstius, Jan Brandt. 1968. *Introduction to the Comparative Study of Literature*. New York: Random House.
- Damrosch, David. 2003. *What Is World Literature?* Princeton, New Jersey, Oxford: Princeton University Press.
- Drašković, Janko. 1832. *Disertacija iliti razgovor, darovan gospodi poklisarom zakonskim i budućem zakonotvorcem kraljevinah naših, za buduću Dietu ungarsku odaslanem, držan po jednom starom domorodcu Kraljevinah ovih*. U Karlovcu, pritiskano slovima Joana Nep. Prettnera 1832. Prema: Franjo Fancev: Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda (1790–1832). "Građa za povijest književnosti hrvatske". 1933, XII: [297]–315.
- Duda, Dean, Vinka Glunčić-Bužančić, Boris Senker, Mirko Tomasović, Cvijeta Pavlović, Andrea Meyer-Fraatz. 1999–2015. *Komparativna povijest hrvatske književnosti*.

- Zbornik radova I.–XVII.* Split, Zagreb: Književni krug, Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Dukić, Davor. 2003. Nacionalna vs. komparativna povijest književnosti. Pretpostavke za kritičko propitivanje komparativne kroatistike i hrvatske komparatistike. “Umjetnost riječi”. XLVII, 1–2: 3–26.
- Ellis, John M. 1997. *Literature Lost. Social Agendas and the Corruption of the Humanities*. New Haven, London: Yale University Press.
- Filipović, Rudolf. 1972. *Englesko-hrvatske književne veze*. Zagreb: Liber.
- Flaker, Aleksandar. 1968. *Književne poredbe*. Zagreb: Naprijed.
- Flaker, Aleksandar, Krunoslav Pranjić (ur.). 1970. *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima. Od narodnog preporoda k našim danima*. Zagreb: Liber.
- Flaker, Aleksandar. 1970a. Prijevodi s ruskoga i hrvatska književnost 1836–1892. U: A. Flaker, Krunoslav Pranjić (ur.): *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima. Od narodnog preporoda k našim danima*. Zagreb: Liber. 259–280.
- Flaker, Aleksandar. 1976. *Stilske formacije*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Flaker, Aleksandar, Krunoslav Pranjić (ur.). 1978. *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišna naklada.
- Franić Tomić, Viktorija. 2009. O komparativnoj književnosti danas. “Croatica et Slavica Iadertina”. V: [281]–290.
- Friedrich, Werner P.; David Henry Malone. 1954. *Outline of Comparative Literature from Dante Alighieri to Eugene O’Neill*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Frye, Northrop. 1979. *Anatomija kritike. Četiri eseja*. Prev. Giga Gračan. Zagreb: Naprijed.
- Gavrin, Mira. 1970. Pjesništvo narodnog preporoda u odnosu na njemačko i austrijsko pjesništvo. U: Aleksandar Flaker, Krunoslav Pranjić (ur.): *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima. Od narodnog preporoda k našim danima*. Zagreb: Liber. 51–119.
- Grdešić, Maša. 2006. “Krimiće kao literatura”: Biografija utopljenice Branka Belana između egzistencijalizma i popularne književnosti. U: Cvijeta Pavlović, Vinka Glunčić-Bužančić (ur.): *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova VIII. (Hrvatska književnost prema evropskim/ emisija i recepcija/ 1940–1970) sa znanstvenog skupa održanog 22–23. rujna 2005. godine u Splitu*. Split: Književni krug. 239–260.
- Grčić, Kristina. 2013. *Teorija i praksa komparativne književnosti u djelu Ivana Slamniga*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Guillén, Claudio. 1993. *The Challenge of Comparative Literature*. Prev. Cola Franzen. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Hergešić, Ivo. 2005. *Komparativna književnost*. Predgovor: Mirko Tomasović. Zagreb: Ex libris.
- Jagić, Vatroslav. 1869. Trubaduri i najstariji hrvatski lirici. “Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti”. IX: [202]–233.

- Jagić, Vatroslav. 1886. Filologija i patriotizam. U: *Izabrani kraći spisi. 1948.* Uredio i članke sa stranih jezika prev. Mihovil Kombol. Zagreb: Matica hrvatska. 255–265.
- Jelčić, Dubravko. 1997. *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne.* Zagreb: Naklada Pavičić.
- Kogoj-Kapetanić, Breda. 1968. Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti. “Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti”. 10: 305–[404].
- Kukuljević [Sakcinski], Ivan. 1841. Domorodac. “Danica Ilirska”. 25: [97]–100.
- Murko, Matija. 1951. *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932.* I. knjiga. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Oraić Tolić, Dubravka. 2004. Aleksandar Flaker i Zagrebačka škola. U: Josip Užarević (ur.): *Oko književnosti. Osamdeset godina Aleksandra Flakera.* Zagreb: Disput. [21]–38.
- Oraić Tolić, Dubravka. 2005. *Muška moderna i ženska postmoderna. Rođenje virtualne kulture.* Zagreb: Naklada Ljevak.
- Özkırımlı, Umut. 2000. *Theories of Nationalism. A Critical Introduction.* New York: St. Martin’s Press.
- Pandžić, Vlado. 2011. Slamnigov srednjoškolski i sveučilišni priručnik Svjetska književnost zapadnoga kruga. U: Krešimir Bagić (ur.): *Ivan Slamnig, ehnti tschatschine Rogge! Zbornik radova 10. kijevskih književnih susreta.* Kijevo, Zagreb: Općina Kijevo, Pučko otvoreno učilište Invictus, Zagrebački holding, podružnica AGM. 251–268.
- Pavlović, Cvijeta. 2006. *Šenoina poetika prevođenja. Traduktološka analiza Šeninih prijevoda s francuskoga jezika.* Zagreb: Matica hrvatska.
- Perkins, David. 1992. *Is Literary History Possible?* Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press.
- Petrović, Svetozar. 1972. Književnost malog naroda i strani utjecaj. U: *Priroda kritike.* Zagreb: Liber. 259–266.
- Pocić, Orsat. Dubrovčanin [Medo Pucić] 1844. Vila pjevačica. “Danica Horvatska, Slavenska i Dalmatinska”. 2: [5]–6.
- Posnett, Hutcheson Macaulay. 1886. *Comparative Literature.* London: Kegan Paul, Trench & Co.
- Pott, Sandra. 2004. Poetiken. *Poetologische Lyrik, Poetik und Ästhetik von Novalis bis Rilke.* Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Povijest svjetske književnosti u osam knjiga. 1974–1982.* [Niz autora]. Zagreb: Mladost.
- Rafolt, Leo. 2014. Interkulturalno i globalno: hrvatska književnost između nacionalne filologije i komparatistike. “Književna smotra”. XLVI, 174 (4): 3–19.
- Remak, Henry H. H. 1971. Comparative Literature. Its Definition and Function. U: Newton P. Stallknecht, Horst Frenz (ur.): *Comparative Literature. Method & Perspective.* London, Amsterdam: Feffer & Simons, Inc. [1]–57.
- Remak, Henry H. H. 1971a. West European Romanticism. Definition and Scope. U: Newton P. Stallknecht, Horst Frenz (ur.): *Comparative Literature. Method & Perspective.* London, Amsterdam: Feffer & Simons, Inc. [275]–311.
- Sanctis, Francesco de. 1931. *History of Italian Literature.* Prev. Joan Redfern. New York: Harcourt, Brace and Company.

- Slamnig, Ivan. 1962. Jug kao ishodište u koncepciji svjetske literature. "Forum". 9–10: [395]–399.
- Slamnig, Ivan. 1965. Nacionalna literatura i komparatistika. U: *Disciplina mašte*. Zagreb: Matica hrvatska. 23–45.
- Slamnig, Ivan. 1973. *Svjetska književnost zapadnoga kruga. Od srednjega vijeka do današnjih dana*. Uz suradnju Aleksandra Flakera i Svelada Slamniga. Zagreb: Školska knjiga.
- Slamnig, Ivan. 1999. *Svjetska književnost zapadnoga kruga. Od srednjega vijeka do današnjih dana*. Uz suradnju Aleksandra Flakera i Svelada Slamniga. II. dopunjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Smith, Anthony D. 1998. *Nacionalni identitet*. Prev. Slobodan Đorđević. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Smith, Anthony D. 1999. *Myths and Memories of the Nation*. New York: Oxford University Press.
- Solar, Milivoj. 2003. *Povijest svjetske književnosti. Kratki pregled*. Zagreb: Golden marketing.
- Solar, Milivoj. 2005. *Retorika postmoderne. Oglеди i predavanja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Strich, Fritz. 1957. *Goethe und die Weltliteratur*. Bern: Francke Verlag.
- Šabić, Marijan. 2008. *Iz zlatnog Praga. Češka književnost i kultura u hrvatskoj književnoj periodici 1835.–1903*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod.
- Šimundža, Drago. 1993. *Francuska književnost u 'Viencu'*. Split: Književni krug.
- Štoos, Pavao 1840. Odkuda je naša sloga. "Danica Ilirska". 44: [173]–174.
- Taylor, Victor E., Charles E. Winquist (ur.) 2001. *Encyclopedia of Postmodernism*. London, New York: Routledge.
- Tomasović, Mirko. 1984. Komparativno proučavanje hrvatske književnosti. U: *Zapisi o Maruliću i drugi komparatistički prilozi*. Split: Logos. 5–18.
- Tomasović, Mirko. 2005. Komparatistička vokacija Ive Hergešića. U: Ivo Hergešić: *Komparativna književnost*. Zagreb: Ex libris. [5]–25.
- Tomasović, Mirko. 2008. Prinosi prof. Ive Hergešića poredbenoj povijesti hrvatske književnosti. U: Cvijeta Pavlović, Vinka Glunčić-Bužančić (ur.): *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova X. (Smjerovi i metodologije komparativnog proučavanja hrvatske književnosti)*. Split: Književni krug. 371–388.
- Tomasović, Mirko. 2009. Ivo Hergešić: *professio comparatoris*. U: *Domaća tradicija i europski obzor*. Split: Književni krug. 458–474.
- Užarević, Josip. 1995. Znanost o književnosti i teorija interpretacije. U: Vladimir Biti, Nenad Ivić, J. Užarević (ur.): *Trag i razlika. Čitanja suvremene hrvatske književne teorije*. Zagreb: Naklada MD, Hrvatsko udruženje za društvene i humanističke znanosti. 13–37.
- Van Tieghem, Paul. 1931. *La littérature compare*. Paris: A. Colin.
- Vukotinović [Farkaš], Ljudevit. 1841. Molba na prijatelje narodnosti. "Danica Ilirska". 23: [89].

- Wellek, René. 1963. The Crisis of Comparative Literature. U: Stephen G. Nicholas (ur.): *Concepts of Criticism*. New Haven – London: Yale University Press. 282–295.
- White, Hayden. 1975. *The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press.
- Wierzbicki, Jan. 1970. Književnost ilirizma u odnosu prema zapadnoslavenskim književnostima. U: Aleksandar Flaker, Krunoslav Pranjić (ur.): *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima. Od narodnog preporoda k našim danima*. Zagreb: Liber. 121–133.
- Živančević, Milorad, Ivo Frangeš. 1975. *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 4. Ilirizam. Realizam. Zagreb: Liber, Mladost.

SUMMARY

WORLD LITERATURE, NATIONAL LITERATURE AND NATIONAL IDENTITY: THE CASE OF CROATIA FROM THE 19th CENTURY TO THE BEGINNINGS OF POSTMODERNISM

The article discusses the relationship of Croatian culture to the phenomenon of world literature from the period of the institutionalization of modern Croatian national identity to the early postmodern era. This relationship is compared with similar European processes, with an emphasis on the development of Croatian philology and comparative literature from the 19th century to the 1970s.

Key words: literary history, national identity, national literature, world literature, national philology, comparative literature